

УДК [94+930](477)"1941"

В. Д. ГУЛА*

**ЕВАКУАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ НА ТЕРЕНАХ УРСР У 1941 р.:
РАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ**

Аналізується науковий доробок радянських учених, присвячений евакуаційним процесам на теренах УРСР на початку Великої Вітчизняної війни. Простежуються етапи розширення джерельної бази з порушеної проблеми, визначаються причини формування різноманітних інтерпретацій цього процесу. Пропонується пояснення еволюції напрямків та акцентів у дослідженні евакуаційних процесів на теренах УРСР в 1941 році, а також чинників, які впливали на їхній перебіг. Демонструється зв'язок між окремими фактами з політичного життя Радянського Союзу та науковими тлумаченнями подій Великої Вітчизняної війни.

Ключові слова: евакуація; радянська історіографія; перебазування промисловості; дослідження; аналіз.

Історіографічний аналіз евакуаційних заходів, що здійснювались органами радянської влади на початковому етапі війни з Німеччиною та її союзниками на сьогодні є досить актуальним та необхідним. Результативність евакуаційних заходів, проведених на початку війни, в умовах швидкого відступу Червоної Армії, багато в чому визначила подальший хід війни, а також ситуацію не лише на фронті, а й в окупованій німцями місцевості. Крім того, здійснені евакуаційні заходи за своїми масштабами стали унікальним досвідом світової історії. Всі ці чинники сприяли підвищеному інтересу до них з боку науковців та громадськості від моменту завершення Другої світової війни. Саме тому постає необхідність систематизувати численні наукові дослідження цього процесу. Маємо на меті визначити ті проблеми та методи їхнього вирішення, що на різних етапах розвитку історичної науки домінували в дослідженні евакуаційних процесів.

Поставлена проблема досі не виступала предметом окремого дослідження. У той же час у роботах, присвячених власне евакуації промисловості УРСР, доробок радянських істориків аналізувався та оцінювався. З-поміж подібних робіт повнотою фактичного матеріалу вирізняються праці О. О. Салати¹ та С. Ю. Бабенко². Стосовно загальносоюзного контексту варто виокремити працю С. А. Куманьова³.

Перш за все, необхідно розглянути радянську історіографію, присвячену цим подіям. Для першого періоду радянського етапу розвитку історичної науки, що хронологічно обіймає 1940–1950-ті рр., характер-

* Гула Володимир Дмитрович – аспірант ДНУ ім. Олеса Гончара.

ною є орієнтація на виключно описову складову, а інтерпретація процесу, заглиблення в сутність у цьому періоді ще відсутні. Наголошується загалом на переможних для Радянського Союзу аспектах евакуації, висувається теза про згуртованість радянського суспільства навколо партії та Й. Сталіна, про всенародну боротьбу з ворогом та чітке виконання наказів щодо здійснення евакуаційних заходів.

Перші роботи з досліджуваної проблеми з'явилися ще в роки війни. Особливе місце серед них займали статті та виступи видатних діячів Радянської держави того періоду. Хоча багато в чому ці виступи носили одноплановий характер, продиктований складністю початкового періоду війни, тим не менш і в них є цікаві судження з порушеного питання. У ті ж роки було опубліковано ряд книг, статей і збірників, у яких зверталися до тем, пов'язаних з роботою тилу у прифронтових умовах. Авторами більшості таких матеріалів виступали працівники партійних і радянських органів⁴. У цих дослідженнях міститься цікавий фактичний матеріал, у тому числі і про перебудову господарського життя країни на воєнний лад, розвиток військової економіки, переміщення продуктивних сил на схід країни тощо. Тоді ж з'явилися і перші статті щодо евакуації та розміщення на нових місцях населення і підприємств. Авторами цих матеріалів в основному були безпосередні організатори роботи: директори заводів, інженери, начальники цехів, партторги та інші працівники промисловості, партійних органів⁵. Вони по гарячих слідах висвітлювали хід евакуації, розповідали про патріотизм народних мас. Згодом почали з'являтися статті узагальненого характеру, в яких робилася спроба висвітлити хід евакуації, розкрити її роль і значення у створенні злагодженого військового господарства, здатного змінити хід війни, домогтися військово-економічної перемоги СРСР над нацистською Німеччиною. Однак у літературі воєнних років питання евакуації, у зв'язку з дотриманням режиму секретності, розглядалися лише в загальних рисах, без наведення конкретних фактичних відомостей і узагальнень. У них в основному висвітлювався досвід організаторської та політичної роботи партійних і громадських структур у військових умовах. І все ж видання цих робіт мало важливе значення, адже їхні автори, будучи безпосередніми учасниками подій, викладали факти і явища того періоду, вкладаючи своє розуміння й оцінку. Слід звернути увагу ще на одну особливість тогочасної літератури. В основному всі публікації, включаючи і ті, в яких порушувалися питання перебезування продуктивних сил, носили в основному оперативний, публіцистичний характер. Написані по гарячих слідах, вони не містили серйозних висновків та узагальнень.

Значною подією повоєнних років став вихід у 1947 р. книги відомого політичного діяча радянської держави М. О. Вознесенського "Військова економіка СРСР в період Вітчизняної війни"⁶, у якій ав-

тор уперше на великому документальному матеріалі наочно показав не тільки труднощі початкового періоду війни, але й розмах гігантської за складністю роботи зі створення злагодженого військового господарства. Автор детально зупинився на описі масштабів евакуаційних заходів, подав відповідні статистичні дані.

Разом з тим, на сторінках праці не прослідковується роль громадськості, тому процес евакуації промислового та сільськогосподарського обладнання виглядає відірваним від життя суспільства. Відсутність у дослідженні всебічного глибокого аналізу подій пов'язана з певними ідеологічними вказівками того періоду.

Позитивним є те, що великий цифровий матеріал і статистичні відомості, вперше введені М. О. Вознесенським до наукового обігу, стали у нагоді вченим у подальшій розробці теми перебазування продуктивних сил, показі послідовного зростання військового потенціалу країни в період війни. Книга М. О. Вознесенського, що високо оцінювалася радянськими дослідниками, незабаром була вилучена з обігу у зв'язку з тим, що автор став жертвою репресій періоду культу особи. Із цього часу помітно знизився інтерес до вивчення зазначених питань. Аж до 1955 р. єдиною науковою працею про проблеми евакуації промисловості виявилася стаття Л. М. Кантора⁷. У ній була зроблена спроба дати загальне уявлення про масштаби евакуації промислових підприємств. Автор прагнув показати динаміку змін економіки східних районів країни у зв'язку зі стрімким розвитком військових дій.

За роки війни було опубліковано багато праць про діяльність робітників, спрямовану на підвищення виробничих потужностей та зміцнення матеріально-технічної бази оборони. Незважаючи на вузькість їх тематики і обмеженість джерельної бази, це – перші спроби в умовах війни осмислити явища, виявити закономірність подій, що відбувалися. Дослідження стали базою у становленні радянської історіографії про Велику Вітчизняну війну⁸.

Необхідно все ж таки враховувати, що більшість праць зазначеного періоду базувалися в основному на раніше опублікованих матеріалах, оскільки доступ до архівних документів був ускладнений, публікація ж документальних збірників ще не налагодилася. У цьому відношенні рішення XX з'їзду КПРС 1956 р. мали велике значення для розвитку історичної науки: помітно збільшилося видання книг і документів, відкрився доступ до матеріалів центральних та місцевих архівів. Подолання культу особи Й. Сталіна призвело також до більш детального висвітлення в історичних працях ролі не окремої особистості, а партії та широких верств суспільства загалом. Таким чином, можна виокремити ще один період у межах радянського етапу розвитку історіографії евакуаційних процесів, що тривав із середини 1950-х рр. до середини 1980-х рр.

Наприкінці 50–60-х рр. питання перебазування промисловості та робітників із західних районів УРСР на схід знайшли відображення у ряді підручників і навчальних посібників з історії СРСР, союзних та автономних республік⁹. У той же час у цих роботах недостатньо розкриваються труднощі, з якими доводилося стикатися під час його проведення.

Найбільш широко питання евакуації промисловості висвітлені в монографії А. В. Мітрофанової¹⁰. Автор спирається не тільки на широку історіографічну базу, а й використовує нові архівні документи – спогади, щоденники, листи учасників евакуаційних процесів. Відзначимо також, що інша робота А. В. Мітрофанової¹¹ поклала початок вивченню окремих прошарків радянського суспільства. Автор використала документи як вищих органів влади (ЦК ВКП (б), РНК СРСР, Рада з евакуації), так і джерела з повсякденного життя пересічних робітників. А. В. Мітрофанова, розповідаючи про евакуацію промисловості з Москви і Ленінграду, України і Білорусії, навела дані про перебазування заводів оборонної та машинобудівної промисловості¹². Її праці є серйозним внеском у розробку історії робітничого класу в роки Великої Вітчизняної війни.

Слід відзначити й роботу Г. Г. Морехіної “Робочий клас фронту”, опубліковану в 1962 р. Автор наводить ряд нових фактів про евакуацію промисловості, зокрема, з України. За даними дослідниці, з України було вивезено 419 підприємств, у тому числі 283 великих. Серед них – 28 заводів оборонної промисловості, 36 машинобудівних, 40 – металургійних тощо. Крім підприємств важкої промисловості, з України була евакуйована частина підприємств промислової кооперації¹³.

Центральне місце серед досліджень цього періоду займають шеститомна “Історія Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941–1945”¹⁴ і дванадцятитомна “Історія Другої світової війни”¹⁵. Обидві праці розглядають евакуацію продуктивних сил УРСР серед загальної перебудови народного господарства Радянського Союзу на воєнний лад. Задумані як такі, що підведуть підсумки всіх попередніх досліджень, ці фундаментальні праці були дещо заідеологізованими. Проте, у їхньому змісті відображено загальну картину подій війни та розглянуто майже всі аспекти її початкового періоду. Серед узагальнюючих досліджень треба виокремити ті, що присвячені участі УРСР у війні. У тритомному виданні “Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941–1945 рр.” проведено аналіз масштабів евакуації продуктивних сил України у 1941 р.¹⁶

Особливої уваги заслуговують роботи, присвячені ролі партійного керівництва в організації та проведенні перебазування промисловості. Праця М. І. Лихоманова “Організаційна робота партії у промисловості в перший період Великої Вітчизняної війни” торкається проблем ева-

куації великих промислових підприємств Радянського Союзу в роки війни¹⁷. Автор приділяє увагу й особливостям перебазування сільсько-господарського майна України та надає дані про розташування українських колгоспів, радгоспів та МТС у тилкових районах СРСР¹⁸. Досить масштабною та наповненою фактичним матеріалом була колективна праця М. І. Лихоманова, Л. Т. Позиної і Є. І. Фіногенова, присвячена вивченню діяльності партійних діячів – керівників евакуації в перший період війни¹⁹. Дослідники роблять спробу об'єктивно оцінити організацію, проведення та результати вивезення до східних районів СРСР обладнання промислових підприємств країни. Чітко визначаються помилки в проведенні евакуації промисловості, проте діяльність партійного керівництва не піддається гострій критиці і оцінюється як цілком позитивна. Треба зазначити, що ця праця підводить підсумки багаторічного вивчення проблеми перебазування продуктивних сил СРСР у роки Великої Вітчизняної війни.

Певний інтерес представляють і видання ювілейного характеру. Серед них – опубліковані в різні роки збірники матеріалів наукових конференцій, присвячених ключовим історичним датам, що пов'язані з перемогою над нацистською Німеччиною. Хоча в цілому матеріали і становлять певний інтерес для дослідника, все ж до деяких суджень їхніх авторів слід поставитися критично, адже в багатьох з них немає детального аналізу подій, відсутнє використання джерельних матеріалів.

У плані історіографії проблеми певний інтерес становлять матеріали окремих збірок, наприклад, Збірника “Радянський тил у Великій Вітчизняній війні”, виданого за підсумками Всесоюзної наукової сесії, що відбулася у Москві в травні 1971 р. В основу низки статей першої книги цього видання лягли матеріали із загальних питань радянського тилу, де розкриваються чинники, що визначили перевагу військово-економічного потенціалу СРСР над економікою країн гітлерівського блоку²⁰.

Як відомо, в умовах перебудови народного господарства на військовий лад та здійсненні евакуації велика роль відводилася усім видам транспорту, в тому числі і залізничному. Так, книга відомого дослідника з історії Вітчизняної війни Г. А. Куманьова написана на основі значної кількості документальних джерел і відтворює картину діяльності радянських залізничників під час евакуації населення, промислових підприємств та вивезення інших матеріальних цінностей з небезпечних районів у тиллові. Тільки в липні 1941 р., за підрахунками автора, під евакуаційні перевезення було передано більше 300 тис. вагонів. У результаті, за перші два місяці війни залізничники перебазували в тил близько 350 великих промислових підприємств²¹. Автором наводиться ряд нових даних про евакуацію підприємств і населення України.

Що стосується вивчення цієї теми власне українськими науковцями, то найбільш всеохоплюючими були роботи М. З. Данилюка²²,

С. Н. Саженюка і В. М. Мазила²³. М. З. Данилюк значне місце у своїх дослідженнях відводить вивченню перебезування сільськогосподарського майна України, подає значний фактичний матеріал. Одним з перших, він окремо аналізує результати “другої евакуації”, що відбувалася у 1942 р. Проте, жоден автор не обійшовся без необгрунтованого ствердження про переваги соціалістичного устрою, без повсякчасного повторення про значення партії та її керівну роль. Проблеми людини в ці роки не обговорюються, не звертається увага на морально-політичний клімат українського суспільства та його вплив на здійснення евакуаційних заходів.

Джерельна база історичних досліджень із проблем перебезування промисловості та населення УРСР на радянському історіографічному етапі розширювалась досить повільно. Певне поповнення кола історичних джерел із цього питання відбулося після смерті Й. Сталіна, із переходом до звеличення ролі партії як колективного керівника у війні. Зокрема, в науковий обіг були введені більш детальні статистичні дані (за окремими регіонами країни та за окремими галузями господарства), накази та розпорядження вищих партійних та державних органів. Надалі, аж до розпаду Радянського Союзу, джерельна база розширювалась не надто радикально. Історики лише розставляли акценти у своїх дослідженнях відповідно до зміни курсу політики партії в історичній сфері. Виняток становили джерела особового походження. У 50–60-ті рр. з’явилась велика кількість спогадів як осіб, які на момент війни займали керівні посади, так і рядових учасників тих подій. Утім, на нашу думку, цінність таких джерел є невеликою, адже всі мемуаристи основну увагу приділяли зв’язку своїх особистих дій із рішеннями партії та уряду. У разі необхідності змінювався навіть зміст спогадів. Найбільш відомий приклад – поява згадки про ЛІ. Брежнєва в черговому виданні спогадів Г. К. Жукова. У певному сенсі ці джерела можна вважати складовою радянської історіографії, оскільки вони точно проводили радянську концепцію історії війни та реагували на її зміни.

Третій період (середина 1980-х рр. – 1991 р.) значно розширив тематику і поглибив дослідження теми Вітчизняної війни. Найповніше досліджена така складова суспільно-політичного і громадського життя, як всенародний рух “Тил – фронту”. Історики поступово звільнялися від застарілих стереотипів, спрощених оцінок подій 1941 р., з інших позицій оцінювали й діяльність партії²⁴. Документальним матеріалом вони підтвердили, що Україна була не лише ресурсною базою СРСР, а й центром машинобудування і металургійної промисловості.

У кінці 1980-х років українські історики переглянули та проаналізували замовчувані раніше аспекти діяльності партії²⁵. Предметом дослідження стає діяльність профспілок в Україні в цей період²⁶. Увага зосереджується на їх діяльності у провідних галузях народного госпо-

дарства, проте робота профспілок на малих підприємствах, у закладах науки, освіти авторами не аналізувалася. Тривале вивчення дослідниками історії евакуації продуктивних сил України дозволило всебічніше показати різноманітні її аспекти. Особливе місце серед них займає питання евакуації населення. Дослідити це питання досить важко через недостатню кількість фактологічних та статистичних даних. До того ж, наявність численних недоліків у проведенні подібних заходів могла слугувати негативною ілюстрацією радянської дійсності. Немає в історичній літературі відомостей і про соціальний склад населення України, яке евакуювалось на схід СРСР, про чисельність евакуйованого населення за регіонами тощо.

Взагалі, розвиток знань із цієї тематики відбувався не за науковими, а за політичними чинниками. Джерельна база досліджень розширювалась лише в напрямках, указаних партійним керівництвом. Перехід до нових інтерпретацій подій почасти означав лише зміну розстановки основних акцентів дослідження. Однак напрямки соціальної та економічної історії у вивченні евакуаційних процесів 1941 р. були започатковані саме радянською історичною наукою, саме тоді був закладений фундамент всіх подальших досліджень цієї проблематики.

¹ *Салата О. О.* Внесок України у зміцнення матеріально-технічної бази СРСР в період оборонних боїв (22 червня – грудень 1941 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / О. О. Салата. – К., 2004. – 16 с.

² *Бабенко С. Ю.* Евакуація з України в роки Великої Вітчизняної війни: автореф. дис. канд. іст. наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / С. Ю. Бабенко. – Донецьк, 2000. – 19 с.

³ *Куманев Г. А.* На службе фронта и тыла. Железнодорожный транспорт СССР накануне и в годы Великой Отечественной войны. 1938–1945 гг. / Г. А. Куманев. – М.: Наука, 1988. – 367 с.

⁴ *Калинин М. И.* Отечественная война советского народа против немецких захватчиков / М. И. Калинин. – Иркутск: ОГИЗ, 1942. – 48 с.; *Ярославский Е. М.* Советский тыл – самый прочный и надёжный / Е. М. Ярославский. – М.: Госполитиздат, 1943. – 23 с.; Под знаменем Ленина. Доклад тов. А. С. Щербакова 21 января 1942 года на торжественно-траурном заседании, посвященном XVIII годовщине со дня смерти В. И. Ленина / А. С. Щербаков // Коммунистический интернационал. – 1942. – № 1–2. – С. 7–17.; *Сулов М. А.* Великая Отечественная война и задачи парторганизаций: доклад на краевом парт. активе 24 сент. 1941 г. / М. А. Сулов. – Ворошиловск: Орджоникидзевская правда, 1941. – 48 с.

⁵ *Курский Н.* Организаторская работа в тылу за истекший год / Н. Курский // Пропагандист. – 1942. – № 19–20; *Савин А.* Перебазирование промышленности в восточные районы страны / А. Савин // Спутник агитатора. – 1942. – № 21–22.

⁶ *Вознесенский Н. А.* Военная экономика СССР в период Отечественной войны / Н. А. Вознесенский. – М.: Госполитиздат, 1948. – 192 с.

⁷ Кантор Л. М. Перебазирование промышленности СССР / Л. М. Кантор // Записки Ленинградского планового института. – 1947. – Вып.4. – С. 57–132.

⁸ Кузнецов В. В. О работе профсоюзных организаций по дальнейшему развертыванию всесоюзного социалистического соревнования / В. В. Кузнецов. – Рига: Изд-во ЦСПС Латв. ССР, 1945. – 54 с.; Палладін О. В. Академія наук Української Радянської Соціалістичної Республіки 1919–1944 / О. В. Палладін – К.: Вид-во АН УРСР, 1945. – 109 с.

⁹ История СССР. Эпоха социализма (1917–1957 гг.): Учеб. пособие [для вузов] / [Ред. комис.: М. П. Ким (отв. ред.) и др.]. – М.: Госполитиздат, 1957. – 772 с.; История Украинской ССР / [Ред. кол.: В. А. Дядиченко, А. К. Касименко (гл. ред.), Ф. Е. Лось, Ф. П. Шевченко, Ф. А. Ястребов]. – К.: Изд-во АН УССР, 1956. – 923 с.

¹⁰ Митрофанова А. В. Эвакуация промышленных предприятий в годы Великой Отечественной войны 1941–1942 гг. / А. В. Митрофанова // История СССР. – 1960. – № 3. – С. 33–48.

¹¹ Митрофанова А. В. Рабочий класс СССР в годы Великой Отечественной войны / А. В. Митрофанова. – М.: Изд-во Акад. Наук СССР, 1960. – С. 75–106.

¹² Там само. – С. 80.

¹³ Морехина Г. Г. Рабочий класс фронта / Г. Г. Морехина. – М.: Изд-во соц.-эконом. лит-ры, 1962. – С. 146–180.

¹⁴ История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг.: в 6 т. / [Общ. ред. П. Н. Поспелов]. – Т. 1. Подготовка и развязывание войны империалистическими державами. – М.: Воениздат, 1960 – 600 с.

¹⁵ История второй мировой войны. 1939–1945.: В 12 т. / Воениздат. – М., 1973–1982. История Второй мировой войны 1939–1945 гг.: в 12 т. / [Общ. ред. А. А. Гречко]. – Т. 4. Фашистская агрессия против СССР. Крах стратегии “молниеносной войны”. – М.: Воениздат, 1975. – 536 с.

¹⁶ Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу. 1941–1945 рр.: в 3 т. / [Ред. кол. В. І. Клоков, В. С. Коваль, К. К. Дубина та ін.]. – Т. 1. – Радянська Україна в період відбиття віроломного нападу фашиської Німеччини на СРСР і підготовки умов для корінного перелому у війні. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1967. – 544 с.

¹⁷ Лихоманов М. И. Организаторская работа партии в промышленности в первый период Великой Отечественной войны (1941–1942 гг.) / М. И. Лихоманов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. – 222 с.

¹⁸ Лихоманов М. И. Хозяйственно-организаторская работа партии в деревне в первый период Великой Отечественной войны (1941–1942 гг.) / М. И. Лихоманов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1975. – 136 с.

¹⁹ Лихоманов М. И., Позина Л. Т., Финогенов Е. И. Партийное руководство эвакуацией в первый период Великой Отечественной войны 1941–1942 гг. / М. И. Лихоманов, Л. Т. Позина, Е. И. Финогенов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 169 с.

²⁰ Советский тыл в Великой Отечественной войне: в 2 кн. / [Под общ. ред. П. Н. Поспелова]. – Кн. 1: Общие проблемы. – М.: Наука, 1974. – 300 с.

²¹ Куманев Г. А. На службе фронта и тыла. Железнодорожный транспорт СССР накануне и в годы Великой Отечественной войны. 1938–1945 гг. / Г. А. Куманев. – М.: Наука, 1976. – С. 89–115.

²² Данилюк М. З. Діяльність партійних організацій республіки по евакуації матеріальних засобів промисловості та сільського господарства / М. З. Данилюк // Наукові праці з історії КіпрС. – 1965. – Вип. 3–4. – С. 70–108.

²³ *Саженок С. Н., Мазило В. М.* Героїчний подвиг робітників України під час евакуації промисловості на Схід (1941–1942 рр.) / С. Н. Саженок, В. М. Мазило // Вісник КДУ. – 1968. – Сер. Історія. – № 10. – С. 66–76.

²⁴ *Чернега П. М.* Профсоюзы Украинской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945) / П. М. Чернега. – К.: Главное издательство издательского объединения “Вища школа”, 1987. – С. 154–156.

²⁵ *Немятый В. Н.* Из опыта работы КПСС по организации защиты завоеваний Октября в период Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. / В. Н. Немятый // КПСС – вдохновитель и организатор Победы советского народа и его Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.: Сб. матер. всесоюз. конф. – К., 1988.

²⁶ *Чернега П. М.* Профсоюзы Украинской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945) / П. М. Чернега. – К.: Главное издательство издательского объединения “Вища школа”, 1987. – 175 с.

Анализируются научные наработки советских ученых, посвященные эвакуационным процессам на территории УССР в начале Великой Отечественной войны. Прослеживаются этапы расширения источниковой базы по данной проблеме, определяются причины формирования различных интерпретаций этого процесса. Предлагается объяснение эволюции направлений и акцентов в исследовании эвакуационных процессов на территории УССР в 1941 году, а также факторов, которые влияли на их ход. Демонстрируется связь между отдельными фактами из политической жизни Советского Союза и научными толкованиями событий Великой Отечественной войны.

Ключевые слова: эвакуации; советская историография; перебазирование промышленности; исследования; анализ.

The author analyzes the scientific heritage of Soviet scientists, devoted to the evacuation processes in the Ukrainian SSR at the beginning of the Great Patriotic War. There are highlighted the stages of expansion of the source base of the problem, determined the causes of the formation of different interpretations of the process. The article suggests explanation of the evolution of trends and emphases in the study of evacuation processes on the territory of the Ukrainian SSR in 1941, as well as factors that influenced their course. Also the author demonstrates the relationship between the individual facts of political life of the Soviet Union and the scientific interpretations of the Great Patriotic War.

Key words: evacuation; Soviet historiography; relocation of industry; research; analysis.